

چهارمین کنفرانس علامه حلی (ره)

(چهارمین کنفرانس علامه حلی استان اصفهان)

موضوع :

ارتباط متقابل تلاش اقتصادی و دینداری

در نگاه معصومین علیهم السلام

محقق :

راضیه شکرانی

اصفهان

مرکز تخصصی فقه و اصول النفیسه

طلبه سطح 3

پاییز 1392

چکیده

تلاش اقتصادی رمز بقا و ماندگاری یک جامعه و دینداری عامل رسیدن به سعادت می باشد. اسلام نیز برنامه کامل هدایت انسانهاست که برای هر امری احکام و مقررات خاصی وضع نموده است. با توجه به اهمیت تلاش اقتصادی در جوامع کنونی و به انزوا کشیده شدن دین از جانب ملل پیشرفته و متمدن، لازم است دیدگاه اسلان نسبت به دو امر تلاش اقتصادی و دینداری بررسی شود تا پاسخی برای شبهه و توهم تضاد دینداری و تلاش اقتصادی یافت شود.

تحقیق حاضر به منظور اثبات ارتباط متقابل تلاش اقتصادی و دینداری به بررسی روایات و سیره معصومین پرداخته است.

باید گفت: آنچه از معصومین در مورد مذمت دنیا بیان شده، مربوط به لذت جویی و تلاش اقتصادی است که با هدف دنیا جویی انجام می شود. با بررسی روایات می توان دریافت تلاش اقتصادی که به قصد رضای الهی و آخرت طلبی انجام می شود، نه تنها با دینداری منافاتی ندارد بلکه مورد سفارش واقع شده و یک عمل عبادی و جهاد می باشد، به گونه ای که ترک تلاش اقتصادی سبب متوجه شدن خشم و غضب الهی می شود.

سیره عملی معصومین نیز آشکار می کند که دینداری نیز نه تنها با تلاش اقتصادی منافاتی ندارد بلکه سبب همت بیشتر در کار و تلاش می گردد.

کلید واژه: تلاش، اقتصاد، تلاش اقتصادی، کار، دین، دینداری، معصومین.

مقدمه

اسلام آیین کامل و جامعی است که توسط خاتم پیامبران برای هدایت عالم بشریت مقرر شده و در تمام زمینه ها و موارد، احکام و مقررات خاصی دارد. آنچه در اسلام از اهمیت به سزایی برخوردار است، دینداری و التزام به دستورات این آیین مقدس می باشد که بدون آن "رسیدن به سعادت در دنیا و آخرت" امکان پذیر نیست.

تلاش اقتصادی یعنی کوشش و سعی برای امور اقتصادی، رمز بقای یک جامعه و مجرای حیات و نشاط در جامعه می باشد. تلاش اقتصادی نقش فراوانی در بی نیازی جامعه نسبت به سایر جوامع دارد. معصومین هادیان جامعه اسلامی و برپاکنندگان پرچم اسلام و رهبران الهی هستند و رفتار و گفتار آنها به سبب عصمت آن بزرگوران از خواست و اراده خداوند جدا نیست. بدین سبب قول و فعل آنان از حجیت برخوردار است و آنان به عنوان دینداری واقعی، الگوی عملی مسلمانان در اعمال و رفتار می باشند. پس با توجه به اهمیت تلاش اقتصادی و نقش معصومین در جامعه، لازم است دیدگاه و عملکرد معصومین نسبت به تلاش اقتصادی و دینداری بررسی شود.

آنچه طرح دیدگاه معصومین نسبت به تلاش اقتصادی و دینداری را بیش از پیش ضروری می سازد، هجمه های جوامع پیشرفته و بی دین نسبت به دین اسلام و ارزشها و آرمانهای مقدس اسلام می باشد. از طرفی دیندارانی که دارای اندیشه های انحرافی و زهد مآبانه هستند نیز، توهم تضاد دینداری و تلاش اقتصادی را در سر می پروراندند. پس به منظور رد کردن دیدگاههای انحرافی و دفاع از اسلام، اثبات رابطه متقابل تلاش اقتصادی و دینداری، ضروری است. در سایر تحقیقاتی که تا کنون در این زمینه تدوین شده به تلاش اقتصادی و دینداری به عنوان دو عنصر جدا از هم نگاه شده و یا ارتباط یک سویه بین آنها، بررسی شده است.

اماتحقیق حاضر درصدد است با بررسی روایات و سیره معصومین ارتباط متقابل تلاش اقتصادی و دینداری و نحوه جمع بین این دو عنصر مهم را بررسی نماید.

بدین منظور پس از تعریف تلاش اقتصادی و دینداری ابتدا به روایاتی که گمان می شد در تضاد با دینداری هستند اشاره شده و پس از دفع توهم مذکور با بررسی روایات ارتباط تلاش اقتصادی و دینداری اثبات گردیده است. سپس ضمن بیان عدم تنافی دینداری با تلاش اقتصادی، با بررسی سیره معصومین ارتباط دینداری با تلاش اقتصادی بررسی گردیده است.

اگر مسلمانان در تلاش اقتصادی و دینداری به روایات وسیره عملی پیشوایان دینی خود متمسک شوند، از هر گونه نیازی به جوامع غیر مسلمان بی نیاز شده و به سعادت می رسند. امید است این تلاش ناچیز در درگاه حق تعالی مقبول واقع شود.

الف - مفهوم شناسی واژه ها

1- تلاش اقتصادی و کار

تلاش به معنای کوشش، سعی، جد و جهد جهت به دست آوردن چیزی می باشد.¹

اقتصاد در لغت به معنای صرفه جویی، میانه روی،² میانجی شدن و میانگی کردن می باشد. اقتصاد یکی از رشته های علوم اجتماعی است که در باب کیفیت مربوط به دخل و خرج و چگونگی روابط افراد جامعه با یکدیگر و اصول و قوانینی که بر امور مذکور حکومت می کند و وسایلی که باید در عمل با توجه به مقتضیات زمان و مکان اتخاذ شود تا موجبات سعادت و ترقی جامعه و رفاه و آسایش افراد آن تأمین گردد، بحث می کند.³

اقتصادی یعنی منسوب به اقتصاد و امور اقتصادی مملکت.⁴ پس تلاش اقتصادی یعنی کوشش و جهد در جهت امور اقتصادی، واژه مترادف تلاش اقتصادی که در روایات مورد استفاده می باشد، کار و عمل است. بدین سبب لازم است به تعریف واژه های مترادف هم پرداخته شود.

کار در لغت به معنای شغل پیشه، آنچه که از شی یا شخصی صادر می گردد، می باشد و به رفتار و کردار بد و نیک، ممارست و اشتغال، رنج و زحمت نیز کار می گویند⁵ واژه عربی آن «العمل» است که به معنای هر فعل و یا کاری که از جاندار سر می زند می باشد. واژه عمل در کارهای صالح و نا صالح، هر دو به کار می رود.⁶

اما تعاریف اصطلاحی متفاوتی از کار بیان شده است:

- 1- کار عبارت است از فعالیتی انسانی به قصد تولید یا فعالیتی که سبب شود اشیاء تغییر جا و مکان دهند و یا صفت ویژه ای به آنها افزوده گردد. این گونه فعالیت به ناچار کوشش و سعی لازم دارد.
- 2- کار عبارت است از حاصل فعالیت انسانی چنان چه می گوئیم خیاط کارش را تحویل مشتری داد.

¹ - محمد معین، فرهنگ فارسی، ج 1، چاپ اول، چاپخانه حیدری، نشر بهزاد و ناهید آقا میرزایی، 1382، ص 797

² - احمد سیاح، فرهنگ بزرگ جامع نوین (ترجمه المنجد)، ج 2، تهران، انتشارات اسلام، ص 1320.

³ - محمد معین، همان، ص 224.

⁴ - همان.

⁵ - همان، ج 2، ص 2101-2100

⁶ - راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج 2، ترجمه سید غلامرضا خسروی حسینی، چاپ اول، چاپخانه خورشید، انتشارات مرتضوی،

این حدیث علاوه بر آن که سیره عملی امام معصوم که یک دیندار واقعی است را نقل می نماید، طبق گفتار امام کار و تلاش اقتصادی را طاعتی از طاعات خداوند محسوب می نماید. مشخص است وقتی معصوم در جهت عدم نیازمندی به مردم به کار و کوشش اقتصادی می پردازند، نه تنها هیچ تنافی و تضادی بین دینداری و کار کردن وجود ندارد بلکه تلاش اقتصادی از لوازم دینداری محسوب می گردد.

در مورد امام صادق علیه السلام نیز نقل شده است:

« بر حضرت صادق علیه السلام وارد شدیم در حالی که در باغ خود مشغول کار کردن بود. عرض کردیم: خدا ما را فدای شما کند، اجازه دهید ما برای شما کار کنیم. حضرت فرمود: نه مرا به حال خود بگذارید، چون دوست دارم خدای عزوجل مرا ببیند که با دست خودم و با دسترنج خودم روزی حلال به دست می آورم.»^۱

تلاش اقتصادی، سیره ی عملی تمام معصومین بوده است. چنانچه در احوالات امام کاظم علیه السلام آمده است که: «آن حضرت مشغول به کار در مزرعه ی خود بود و یکی از اصحاب آن حضرت علیه السلام با دیدن چهره ی پز از عرق آن بزرگوار از روی دلسوزی به ایشان عرض کرد، کارگران کجایند؟ حضرت در پاسخش فرمودند: کسانی که از من و پدرم بهتر بودند به دست خویش در زمین کار می کردند ... همه پدرانم، همگی به دست خود کار کرده اند و این روش پیامبران و اوصیاء علیهم السلام و صالحان است.»^۲

پس سیره عملی مزد دینداری نمی تواند از تلاش اقتصادی جدا باشد. و تلاش اقتصادی نیز با دینداری منافاتی ندارد.

^۱ - محمد علی بن بابویه، همان، ص ۲۱۵

^۲ - همان، ص ۲۴.

نتیجه

مذمت دنیا در گفتار معصومین، نشانگر تضاد تلاش اقتصادی با دینداری نیست. در فهم این روایات، باید از سایر کلام معصومین استمداد طلبید. آنچه در نزد معصومین قبیح و مورد مذمت می باشد، لذت جویی و تلاش اقتصادی می باشد که به هدف زیاده خواهی دنیوی باشد. اگر آخرت هدف انسان باشد نه تنها این تلاش اقتصادی در تضاد با دینداری نیست بلکه طبق سایر روایات به آن سفارش شده و یک عمل عبادی و جهاد در راه خدا تلقی می شود.

تلاش اقتصادی که با در نظر گرفتن آخرت محقق می شود، با دینداری منافاتی ندارد. اهمیت تلاش اقتصادی و ارتباط آن با دینداری وقتی آشکار می شود که بدانیم اسلام، کار و تلاش اقتصادی را یک عمل عبادی و جهاد در راه خدا می داند و ترک تلاش اقتصادی مورد مذمت واقع شده است. پس تلاش اقتصادی از دینداری جدا نیست. دینداری نیز منافی تلاش اقتصادی نیست. زیرا معصومین علیهم السلام تلاش اقتصادی فراوانی داشته اند. با بررسی سیره عملی معصومین به آسانی می توان ارتباط دینداری با تلاش اقتصادی را دریافت.

پس می توان گفت تلاش اقتصادی و دینداری، دو عمل متناقض و متضاد نیستند بلکه هر کدام موجد دیگری است و بین آنها ارتباط متقابل وجود دارد.

پیشنهاد

با توجه به موضوع این تحقیق به نظر می رسد در مورد مطالب و موضوعاتی، مجال تحقیقی بیشتری وجود دارد. پس پیشنهاد می شود تحقیقاتی توسط سایر محققان در موضوعات ذیل انجام شود:

- 1- بررسی ارتباط تلاش اقتصادی دینداری از نگاه معصومین علیهم السلام
- 2- بررسی ارتباط دینداری و تلاش اقتصادی از نگاه معصومین علیهم السلام
- 3- بررسی جایگاه دینداری و تلاش اقتصادی در قرآن
- 4- بررسی علل رویگردانی تلاشگران اقتصادی از دینداری
- 5- بررسی علل رویگردانی دینداران از تلاش اقتصادی

لازم به ذکر است در مورد دو موضوع آخر علاوه بر روش کتابخانه ای می توان از روش میدانی و آماری در منطقه خاصی نیز بهره برد و موضوع را محدود و مقید به منطقه مکانی خاص و یا زمان خاصی نمود.

فهرست منابع

- 1- ابن طاووس، علی بن موسی، برنامه سعادت (ترجمه کشف المحجه لثمره المحجه)، ترجمه شهید ی گلیایگانی، محمد باقر، چاپ تهران، نشر مرتضوی
- 2- احمدی میانجی، علی، مکاتیب الائمه علیهم السلام، ج 2، چاپ قم، نشر دارالحدیث، 1426
- 3- آزاده، فرهنگ اصطلاحات اجتماعی و اقتصادی، چاپ اول، انتشارات مازیار 1354
- 4- تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، ج 1، چاپ قم، انتشارات دفتر تبلیغات، 1366
- 5- جوادی آملی، عبدالله: سلسله بحثهای فلسفه ی دین (دین شناسی)، چاپ اول، قم، مرکز نشر اسراء، 1380.
- 6- - : شریعت در آینه معرفت (بررسی و نقد نظریه قبض و بسط تئوریک)، چاپ چهارم، قم، مرکز نشر اسراء، 1384.
- 7- - : نسبت دین و دنیا، بررسی و نقد نظریه سکولاریسم، چاپ دفتر، انتشارات اسلامی، مرکز نشر اسراء، 1386
- 8- حر عاملی، محمد بن حسن: وسائل الشیعه، ج 12 و 17، چاپ اول، قم، نشر مؤسسه آل البيت علیهم السلام، 1409.
- 9- جمال الدین محمد خوانساری، جمال الدین محمد، شرح غررالحکم، انتشارات دانشگاه تهران، 1341.
- 10- دهخدا، علی اکبر: لغتنامه دهخدا، ج 8، چاپ دوم، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه، تهران، 1377
- 11- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج 2، ترجمه خسروی حسینی، سید غلامرضا، چاپ اول، چاپخانه خورشید، انتشارات مرتضوی، 1363.
- 12- رشادی، علی اکبر، دانشنامه امام علی، ج 10 و 7، چاپ دهم، تهران، چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1382.
- 13- سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، ج 1، چاپ پانزدهم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، 1377.
- 14- سیاح، احمد: فرهنگ بزرگ جامع نوین (ترجمه المنجد)، ج 2، تهران، انتشارات اسلام.
- 15- صدر، محمد باقر: اقتصاد ما یا بررسیهایی درباره مکتب اقتصادی اسلامی، ج 2، ترجمه اسپهبدی، چاپ آفتاب، انتشارات برهان و مؤسسه انتشارات اسلامی، 1349.

- 16- طباطبایی، سید محمد حسین: آموزش دین، چاپ پیروی، انتشارات جهان آرا، ص 10
- 17- عابدینی، عظیم: ضرورت عقلانی دین، چاپ اول، قم، موسسه بوستان کتاب، 1388
- 18- فیروز آبادی، محمد بن یعقوب: القاموس المحيط، ج 4، بی جا، دارالتراث العربی، 1412
- 19- قرشی، سید علی اکبر: قاموس قرآن، ج 11، چاپ نهم، قم، دارالکتب الاسلامیه، 1381
- 20- قریشی، شریف: کار و حقوق کارگر، ترجمه ادیب لاری و محصل یزدی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 1324.
- 21- قمی صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، خصال، ج 2، ترجمه کمره ای محمد باقر، چاپ اول، تهران، نشر کتابچی، 1377 ش.
- 22- قمی صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، معانی الاخبار، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، 1403.
- 23- قمی صدوق، محمد بن علی ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج 4، ترجمه غفاری علی اکبر و محمد جواد، بلاغی، صدر، چاپ اول، تهران، نشر صدوق، 1367.
- 24- کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب، کافی، ج 5، چاپ اول، قم، دارالحديث للطباعة و النشر، 1429 و چاپ چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، 1407.
- 25- لقمانی، احمد، رزق روزی رفاه، (نگاهی معرفت آموز به فلسفه وسعت رزق، عوامل افزایش روزی، رابطه دعا و تلاش) نشر بهشت بینش، 1381.
- 26- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج 46 (زندگانی حضرت سجاد و امام محمد باقر) ترجمه موسی خسروی، نشر اسلامیه.
- 27- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج 100، چاپ بیروت، داراحیاء التراث العربی، 1403 و چاپ اول بیروت، موسسه الطبع و النشر، 1410 ه.ق.
- 28- مریدی سیاوش و نوروزی سیاوش: فرهنگ اقتصادی، چاپ اول، چاپخانه نوبهار، تهران، نشر موسسه کتاب پیشبرد و انتشارات نگاه، 1373.
- 29- مصباح یزدی، محمد تقی: آموزش عقاید، چاپ اول، چاپ سپهر، شرکت چاپ و نشر بین الملل سازمان تبلیغات اسلامی، 1377.
- 30- مطهری، مرتضی: سیری در نهج البلاغه، چاپ بیست و یکم، تهران، موسسه چاپ فجر، انتشارات صدا، 1376.
- 31- معین، محمد، فرهنگ فارسی، ج 1، چاپ اول، چاپخانه حیدری، نشر بهزاد و ناهید آقا میرزایی، 1382.
- 32- مفید، محمد بن محمد، الامالی، ترجمه استاد ولی، حسن، چاپ مشهد، آستان قدس رضوی

33- مکارم شیرازی، ناصر: آنچه باید از اسلام بدانیم، چاپ حکمت، قم

34- موسوی رضی، سید محمد حسین، نهج البلاغه و ترجمه دشتی، محمد، چاپ ایران، قم، ناشر

مشهور.

35- نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج 13، چاپ اول، بیروت-لبنان، نشر مؤسسه آل البيت

عليهم السلام، 1408.